

УДК 159.9.072.43

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-8\(26\)-359-370](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-8(26)-359-370)

Афанасьєва Наталя Євгенівна доктор психологічних наук, професор, професор кафедри соціальної економіки, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, проспект Науки, 9А, м. Харків, 61166, тел.: (057) 702-18-37, <https://orcid.org/0000-0003-3341-1845>

СУБ'ЄКТИВНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЯК СИСТЕМОУТВОРЮЮЧИЙ ЧИННИК ТОЛЕРАНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. Складна геополітична ситуація у світі та, зокрема, в Україні потребує від кожної особистості певного ставлення до себе та оточуючих. Одним з пріоритетних завдань сучасної психології є формування толерантного ставлення до різних категорій людей та розвиток почуття суб'єктивного благополуччя. В першу чергу це стосується дітей, підлітків та юнаків. Здобувачі вищої освіти потребують особливої уваги з боку фахівців-психологів, оскільки знаходяться на унікальному етапі особистісного розвитку, коли остаточно формуються загальнолюдські цінності, сенси, моральні якості тощо.

Взаємозв'язок толерантності особистості та суб'єктивного благополуччя обумовлений тим, що сучасна людина прагне до внутрішньої психологічної гармонійності, яка передбачає, в тому числі, прийняття себе та інших, створення позитивного міжособистісного простору для ефективного спілкування, продуктивної спільної діяльності.

Суб'єктивне благополуччя це динамічне переживання, яке обумовлюється задоволеністю основних потреб особистості в різних сферах її життя; наявністю стійких цілей та ресурсів для їх досягнення; психологічною близькістю з іншими людьми тощо. Позитивне ставлення до власної особистості та до інших людей – один з важливих індикаторів психологічної гармонійності.

Результати проведеного дослідження показали, що різні складові толерантності здобувачів вищої освіти корелюють із суб'єктивним благополуччям, а саме: соціальна толерантність має прямий кореляційний зв'язок з такими параметрами, як напруженість і чутливість, значущість соціального оточення і ступінь задоволеності повсякденною діяльністю; толерантність як риса особистості корелює із щастям і ступенем задоволеності повсякденною діяльністю; загальна толерантність має пряму взаємозалежність з ознаками, які супроводжують основну психоемоційну симптоматику і

самооцінкою здоров'я; комунікативна толерантність корелює із щастям, напруженістю і чутливістю, значущістю соціального оточення і ступенем задоволеності повсякденною діяльністю. Ці дані потребують подальшого аналізу та уточнень з урахуванням сучасних трансформацій українського суспільства.

Ключові слова: суб'єктивне благополуччя, толерантність, здобувачі вищої освіти, особистість.

Afanasieva Natalia Yevhenivna Doctor of Psychology, Professor, Professor of Social Economics Department, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Avenue of Science, 9A, Kharkiv, 61166, tel.: (057) 702-18-37, <https://orcid.org/0000-0003-3341-1845>

SUBJECTIVE WELL-BEING AS A SYSTEM-FORMING FACTOR OF PERSONAL TOLERANCE

Abstract. The complex geopolitical situation in the world and, in particular, in Ukraine, requires each individual to have a certain attitude towards himself and others. One of the priority tasks of modern psychology is the formation of a tolerant attitude towards different categories of people and the development of a sense of subjective well-being. First of all, it concerns children, teenagers and young adults. Graduates of higher education need special attention from psychologists, as they are at a unique stage of personal development, when universal human values, meanings, moral qualities, etc. are finally formed.

The relationship between individual tolerance and subjective well-being is determined by the fact that a modern person strives for internal psychological harmony, which includes, among other things, acceptance of oneself and others, the creation of a positive interpersonal space for effective communication, productive joint activities.

Subjective well-being is a dynamic experience that is determined by the satisfaction of the basic needs of an individual in various areas of his life; availability of sustainable goals and resources for their achievement; psychological closeness with other people, etc. A positive attitude towards one's own personality and towards other people is one of the important indicators of psychological harmony.

The results of the research showed that various components of tolerance of higher education students correlate with subjective well-being, namely: social tolerance has a direct correlation with such parameters as tension and sensitivity, the significance of the social environment and the degree of satisfaction with everyday activities; tolerance as a personality trait correlates with happiness and the degree of

satisfaction with everyday activities; general tolerance has a direct interdependence with the signs that accompany the main psychoemotional symptoms and self-assessment of health; communicative tolerance correlates with happiness, tension and sensitivity, the significance of the social environment and the degree of satisfaction with everyday activities. These data require further analysis and clarification, taking into account the modern transformations of Ukrainian society.

Keywords: subjective well-being, tolerance, students of higher education, personality.

Постановка проблеми. Увага дослідників до проблеми толерантності обумовлена необхідністю вирішення актуальних завдань, що спрямовані на виявлення умов формування та проявів терпимості людей по відношенню одна до одної; підходів до розвитку властивостей особистості, що забезпечують її толерантну поведінку.

У складних соціально-політичних умовах життя, ситуації невизначеності, екзистенціальної фрустрації багато людей втрачають упевненість, відчувають страх і розгубленість, поводяться агресивно. Толерантність сприяє розвитку людяності в особистості, забезпечує її стабільність і розвиток. Зазвичай толерантність розглядають, як стійкість та витривалість особистості, здатність до прийняття, терпіння, подолання стресів, шкідливих дій навколишнього середовища, перешкод у діяльності, поведінки інших людей.

Під час навчання у закладі вищої освіти за наявності сприятливих умов у здобувачів відбувається розвиток усіх рівнів психіки, зокрема, – важливі перетворення міжособистісних стосунків. Вони характеризуються тенденцією до особистих і значущих взаємодій, високої рефлексивності, стають джерелом емоційних переживань. У цьому віці посилюється потреба у розумінні та співпереживанні, співчутті, встановленні довірчих стосунків з іншими. Толерантне спілкування з іншими людьми набуває особливої ваги і стає одним з провідних чинників особистісного розвитку. Саме цей віковий період визначає майбутнє особистості, є часом активних внутрішніх перетворень. Це період активного розвитку моральних та естетичних почуттів, становлення та стабілізації характеру, оволодіння повним комплексом соціальних ролей дорослої людини: цивільних, професійно-трудова та ін.

Суб'єктивне благополуччя (або неблагополуччя) конкретної особи складається з окремих оцінок різних сторін буття людини. Воно залежить від наявності цілей, ресурсів та умов для досягнення цілей, успішності реалізації планів діяльності та поведінки. Велику роль відіграє якість міжособистісного спілкування, можливості отримувати від нього позитивні емоції, задовольняти потребу в психологічній близькості.

Ми розуміємо толерантність як складне особистісне утворення, що пов'язане з суб'єктивним благополуччям людини та є його системоутворюючим чинником. Толерантність поєднує психологічні сенси прийняття, розуміння, терплячості, витривалості та стійкості, психологічною умовою прояву яких є суб'єктивне благополуччя особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феноменологічні та онтогенетичні особливості толерантності людини розглядаються в працях А. В. Фурман, О. Я. Шаюк [1]. Значення толерантності для формування загальнолюдських цінностей та моделей соціальної поведінки досліджують Н. Тимощук, О. Я. Шаюк [2]. Умови, закономірності, засоби формування толерантності як педагогічної проблеми розглянуто С. Литвиною [3]. Особлива увага приділяється питанням розвитку толерантної поведінки студентської молоді [4]. На значенні толерантності в розвитку організаційної культури закладів освіти наголошує К. В. Терещенко [5]. Згідно з аналізом наукових досліджень до соціально-психологічних детермінант толерантності особистості належать: адекватна самооцінка, прийняття себе та інших, незалежність, емпатія, стійкість до невизначеності, відчуття безпеки, відкритість, комунікативна компетентність, інтернальний локус контролю, рівень самореалізації тощо. Водночас проблема системоутворюючих чинників розвитку толерантності здобувачів вищої освіти залишається недостатньо розробленою. Одним із таких чинників може виступати рівень суб'єктивного благополуччя особистості. Дослідники І. Ф. Аршава, Д. В. Носенко зазначають, що суб'єктивне благополуччя має два виміри – когнітивно-рефлексивний та емоційний; в аспекті першого виміру воно характеризується почуттям задоволення життям, а в аспекті другого – переважанням у досвіді людини позитивних емоцій над негативними [6]. На думку О. В. Клепікова сутність суб'єктивного благополуччя полягає у позитивному ставленні людини до різних об'єктів або феноменів світу, переживанні актуальної значущості та безпеки цих об'єктів або феноменів для неї, завдяки чому формується довіра, яка є передумовою прояву терпимості, прийняття та інших толерантних тенденцій особистості [7]. О. В. Гуляєва зробила аналіз психологічних складових суб'єктивного благополуччя, що дозволило розкрити змістовну спільність толерантності та суб'єктивного благополуччя на рівні дослідження його психологічних складових [8]. К. О. Санько вважає, що феномен суб'єктивного благополуччя, насамперед, відображає ставлення особистості до своєї можливості задоволення потреб і її здатність пристосовуватися до зовнішніх змін, подій життя і самої себе [9]. На думку Л. М. Яворської та Г. С. Філоненко суб'єктивне благополуччя людини

залежить від її уявлень про світ, структури динамічних сенсів, особливостей сприйняття інших людей, а також від мотиваційних, комунікативних характеристик особистості [10]. Отже, суб'єктивне благополуччя пов'язане із загальним світосприйняттям особистості і може впливати на рівень її толерантності.

Суб'єктивне благополуччя здобувачів вищої освіти має свої особливості: основні емоційні переживання та можливі прояви дезадаптації пов'язані з навчально-професійною діяльністю та в ній і проявляються [11]. В більш складному становищі виявляються здобувачі освіти початкових курсів, які потрапляють у нові соціальні взаємини та умови життєдіяльності, стикаються з новими викликами, вимогами та обмеженнями [12]. Завданням осіб, які здійснюють психологічний супровід здобувачів вищої освіти, є полегшення їх адаптації до вимог та умов закладу освіти, оптимізація режиму праці та відпочинку, покращення якості життя, наслідком чого може стати формування толерантності та суб'єктивного благополуччя.

Мета статті – дослідження особливостей взаємозв'язку толерантності та суб'єктивного благополуччя у здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Ми виходили з розуміння суб'єктивного благополуччя здобувачів вищої освіти як інтегрального показника спрямованості на реалізацію компонентів позитивного функціонування, що виражається у відчутті задоволеності собою і власним життям. Толерантність – як здатність особистості у проблемних та кризових ситуаціях активно взаємодіяти із зовнішнім середовищем, успішно адаптуватися до нього, розвивати позитивні взаємовідносини з собою та навколишнім світом.

Гіпотезою дослідження було припущення, що високий рівень суб'єктивного благополуччя здобувачів вищої освіти сприяє позитивному прогнозу щодо їх толерантності.

У дослідженні брали участь студенти 2 курсу Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця, кількістю 45 осіб. Дослідження проводилося онлайн у березні-травні 2022 року у межах вивчення освітньої компоненти «Психологія» для непрофільних спеціальностей.

Для дослідження толерантності використано опитувальник «Індекс толерантності» (Г. У. Солдатова, О. А. Кравцова, О. Е. Хухлаєв, Л. А. Шайгерова), «Опитувальник для вимірювання толерантності» (В. С. Магун, М. С. Жамкочьян, М. М. Магура), «Методика діагностики загальної комунікативної толерантності» (В. В. Бойко); для дослідження суб'єктивного благополуччя – «Оксфордський опитувальник щастя (ОНІ)» М. Аргайла, «Шкала суб'єктивного благополуччя» (Perrudel-Badoux, Mendelsohn і Chiche). Для статистичного аналізу отриманих даних використано r -критерій Пірсона.

На першому етапі дослідження був проаналізований рівень суб'єктивного благополуччя здобувачів вищої освіти. Отримані результати представлено у таблицях 1, 2.

Таблиця 1

Показник щастя здобувачів вищої освіти (у %)

Шкала	%
Щастя	38,5

Отримані результати свідчать про знижений показник щастя у досліджуваних, що не є характерним для більшості осіб юнацького віку. Ми вважаємо, що це є відображенням наявної соціально-політичної ситуації в Україні, ситуації війни, коли важко почуватися щасливим, навіть, коли особистість начебто має все необхідне для цього. Але неможливо бути задоволеним життям, коли твоя країна потерпає від ворожого нападу. Найбільш загальне психологічне визначення щастя пов'язане з розумінням його як відчуття повноти буття, радості й задоволеності життям, що лежать в основі оптимального, здорового та ефективного функціонування особистості. Саме цього більшість українців зараз позбавлені.

Таблиця 2

Показники суб'єктивного благополуччя здобувачів вищої освіти (у стенах)

Шкали	\bar{x}
Напруженість і чутливість	3,3
Ознаки, що супроводжують основну психоемоційну симптоматику	4,1
Зміни настрою	4,9
Значущість соціального оточення	6,8
Самооцінка здоров'я	5,3
Ступінь задоволеності повсякденною діяльністю	3,2

Результати вказують на середньо-низький рівень суб'єктивного благополуччя досліджуваних. Найбільш благополучними є сфери: «Значущість соціального оточення» (6,8 стенив) і «Самооцінка здоров'я» (5,3 стенив). Інші сфери потребують поліпшення. Здобувачі вищої освіти, які брали участь в дослідженні, відчувають напруженість, емоційну нестабільність, які супроводжуються певними симптомами. Також вони відмічають порушення у повсякденній діяльності, що також обумовлено змінами, які викликала війна в житті кожного українця.

Отримані дані вказують на необхідність психологічного супроводу здобувачів освіти з метою попередження розвитку посттравматичної симптоматики та розладів у майбутньому.

Далі було досліджено різні види толерантності здобувачів вищої освіти, результати представлено в таблицях 3–5.

Таблиця 3

Показники толерантності здобувачів вищої освіти (у балах)

Шкали	$\bar{x} \pm sd$
Етнічна толерантність	17,8±4,9
Соціальна толерантність	13,5±3,5
Толерантність як риса особистості	22,4±6,5

Результати показали низький рівень толерантності у досліджуваних за всіма шкалами. Це свідчить про високу інтолерантність здобувачів вищої освіти і наявність у них виражених інтолерантних установок по відношенню до навколишнього світу і людей.

Субшкала «Етнічна толерантність» дозволяє виявити ставлення людини до представників інших етнічних груп й установки у сфері міжкультурної взаємодії. Етнічна толерантність є окремим випадком загальної толерантності особистості.

Вона виражається у терпимості до іншого способу життя, культурних звичаїв, традицій, почуттів, думок та ідей, що висловлюють представники інших національностей і культур. Етнічна інтолерантність це нетерпимість до осіб інших національностей, яка ґрунтується на переконанні, що оточення, система поглядів, спосіб життя особистості кращі, ніж у представників інших націй. Може варіювати від простої відсутності почуття солідарності до неприйняття іншого за те, що він виглядає, думає, поводиться інакше, або просто за те, що він існує. Таку позицію можна сплутати з юнацькою нетерпимістю – сумішшю інтолерантності та почуття переваги. Оцінка ступеня етнічної інтолерантності можлива на основі рівня негативізму; міжетнічних стереотипів, упереджень, забобонів; рівня емоційного реагування на національне оточення; різних форм агресивних реакцій по відношенню до інших етнічних груп.

Результати за субшкалою «Соціальна толерантність» показують рівень толерантності відносно різних соціальних груп, а також установки особистості стосовно деяких соціальних процесів. Ця позиція пов'язана з культурним рівнем людини і визнанням нею цінності свободи.

Субшкала «Толерантність як риса особистості» включає пункти, що діагностують особистісні риси, установки і переконання, які визначають ставлення людини до навколишнього світу.

Таблиця 4

Показник загальної толерантності здобувачів вищої освіти (у балах)

Шкала	$\bar{x} \pm sd$
Загальна толерантність особистості	15,6±4,2

Показник загальної толерантності досліджуваних знаходиться на середньо-низькому рівні. Це говорить про те, що здобувачі освіти більшою мірою належать до інтолерантних особистостей, ніж до толерантних. Але слід наголосити, що причиною інтолерантності може бути не тільки суб'єкт, а й об'єкт. При цьому основними чинниками інтолерантності можуть виявитися окремі, зовні, несуттєві якості об'єкта. У цьому випадку нетерпимість до негативних якостей об'єкта може призвести до їх ліквідації і формування толерантного ставлення суб'єкт-суб'єкт. Таким чином, інтолерантність може стати механізмом гармонізації у взаєминах етнічних, соціальних, релігійних та інших груп. Для оцінки того чи іншого явища вкрай важливо враховувати час, місце і обставини, за яких воно мало місце. Без урахування того хто, коли, до кого або до чого і за яких обставин проявив толерантність або інтолерантність, не можна визначати ставлення, тобто толерантність та інтолерантність потрібно розглядати як рівноправні категорії гармонізації взаємин за різних обставин.

Таблиця 5

Показники комунікативної толерантності здобувачів вищої освіти (у балах)

Шкали	$\bar{x} \pm sd$
Неприйняття або нерозуміння індивідуальності іншої людини	4,8±1,3
Використання себе як еталону при оцінці поведінки та способу думок інших людей	6,5±2,0
Категоричність або консерватизм в оцінках інших людей	7,9±2,3
Невміння приховувати або згладжувати неприємні почуття при зіткненні з некомунікабельними якостями партнерів	5,5±1,7
Прагнення переробити, перевиховати партнерів	10,3±3,1
Прагнення підігнати партнера під себе, зробити його «зручним»	9,1±2,8
Невміння прощати іншим помилки, незручність, ненавмисно заподіяні вам неприємності	11,7±3,7
Нетерпимість до фізичного або психічного дискомфорту, створюваному іншими людьми	7,3±2,1
Невміння пристосовуватися до характеру, звичок і бажань інших	10,2±3,0
Інтегральний показник комунікативної толерантності	73,3±22,0

Комунікативна толерантність це цілісний прояв особистості, який визначає тип взаємодії індивіда з іншими людьми і характеризується наявністю у свідомості суб'єкта зразка безконфліктної комунікативної поведінки і спрямованості на його використання.

Інтегральний показник комунікативної толерантності у досліджуваних даної групи дорівнює 73,3 бала, що свідчить про досить високу інтолерантність у комунікативній сфері. Найбільш виражена толерантність за шкалами: «Неприйняття або нерозуміння індивідуальності іншої людини» – 4,8 бала, тобто здобувачі вищої освіти позитивно ставляться до проявів індивідуальності іншої людини; «Невміння приховувати або згладжувати неприємні почуття при зіткненні з некомунікабельними якостями партнерів» – 5,5 балів, тобто досліджувані достатньо успішно вміють приховувати свої почуття при спілкуванні з іншими людьми; «Використання себе як еталону при оцінці поведінки та способу думок інших людей» – 6,5 балів, тобто досліджувані не розглядають себе в якості абсолютного прикладу для наслідування, ідеалу при сприйнятті партнерів по спілкуванню.

На жаль, ми не мали можливості порівняти показники толерантності до війни та зараз, тому що неможливо було спланувати подібне дослідження. Але можемо припустити, що війна в Україні сприяла зниженню толерантності юнаків, формуванню недовірливого, прискіпливого, негативного ставлення до інших.

У травні 2020 року було проведено онлайн опитування серед студентів Львівської політехніки щодо того, наскільки вони терпимі. Відповідно до отриманих результатів, 90% респондентів вважають себе толерантними, тож я вирішила запитати про їхнє ставлення до тих груп людей, які найбільше піддаються нетерпимості. Тож найбільш прихильні політехніки до людей інших релігій (87,8% позитивних відповідей), іншої раси (74,6%), іншомовних (74,4%) та осіб з інвалідністю (62,8%). До іммігрантів, людей, що живуть на вулиці, повій, ВІЛ-інфікованих та хворих на СНІД студенти ставляться нейтрально (69,8%, 53,5%, 51,2% та 44,2%, відповідно). Більш-менш терпиме ставлення спостерігаємо до ментально хворих людей (37,2% – нейтрально, 48,8% – позитивно) та представників ЛГБТ-спільноти (39,5% – нейтрально, 39,5% – позитивно). Найменшу прихильність викликають люди з наркотичною (48,8% – негативно, 34,9% – нейтрально) та алкогольною залежністю (37,2% – негативно, 44,2% – нейтрально). 86% респондентів не вбачають проблеми у спілкуванні з людиною іншого соціального класу. 81,4% не засуджують співрозмовника за віковим критерієм. 74,4% погоджуються з тим, що чоловіки та жінки повинні мати рівні права [13]. Безумовно, результати цього дослідження не можуть розглядатися як академічні, але певну тенденцію вони відображають.

На наступному етапі дослідження з метою визначення чи є суб'єктивне благополуччя системоутворюючим чинником толерантності, був проведений кореляційний аналіз. Результати представлені у таблиці 6.

Таблиця 6

Показники взаємозв'язку суб'єктивного благополуччя особистості та толерантності (r_s)

Толерантність	Етнічна	Соціальна	Особистісна	Загальна	Комунікативна
Суб'єктивне благополуччя					
Щастя	0,12	0,24	0,31	0,27	0,33
1	0,07	0,31	0,11	0,14	0,32
2	0,15	0,22	0,19	0,33	0,24
3	0,11	0,16	0,17	0,21	0,28
4	0,22	0,35	0,18	0,23	0,31
5	0,08	0,16	0,22	0,35	0,18
6	0,15	0,33	0,35	0,28	0,32

Примітка: 1. Напруженість і чутливість, 2. Ознаки, що супроводжують основну психоемоційну симптоматику, 3. Зміна настрою, 4. Значущість соціального оточення, 5. Самооцінка здоров'я, 6. Ступінь задоволеності повсякденною діяльністю.

Дослідження взаємозв'язку толерантності і соціального благополуччя показало, що етнічна толерантність не корелює з жодним параметром суб'єктивного благополуччя. Соціальна толерантність має прямий кореляційний зв'язок з такими параметрами, як напруженість і чутливість ($p \leq 0,05$ за критерієм r -Пірсона), значущість соціального оточення ($p \leq 0,05$) і ступінь задоволеності повсякденною діяльністю ($p \leq 0,05$). Толерантність як риса особистості корелює із щастям ($p \leq 0,05$) і ступенем задоволеності повсякденною діяльністю ($p \leq 0,05$). Загальна толерантність має пряму взаємозалежність з ознаками, які супроводжують основну психоемоційну симптоматику ($p \leq 0,05$) і самооцінкою здоров'я ($p \leq 0,05$). Комунікативна толерантність корелює із щастям ($p \leq 0,05$), напруженістю і чутливістю ($p \leq 0,05$), значущістю соціального оточення ($p \leq 0,05$) і ступенем задоволеності повсякденною діяльністю ($p \leq 0,05$).

Висновки. Таким чином, проведене дослідження підтвердило висунуту гіпотезу, що високий рівень суб'єктивного благополуччя особистості сприяє позитивному прогнозу щодо її толерантності та дозволяє констатувати наявність взаємозв'язку між різними видами толерантності та компонентами суб'єктивного благополуччя. Тобто можна вважати, що суб'єктивне благополуччя є системоутворюючим чинником толерантності, оскільки у здобувачів вищої освіти виявлено низький рівень суб'єктивного благополуччя і низький рівень толерантності. Результати дослідження потребують подальшого аналізу з урахуванням сучасного стану суспільства в Україні.

Література:

1. Фурман А.В. Толерантність як предмет онтофеноменологічного дискурсу / А.В. Фурман, О.Я. Шаюк // Психологія і суспільство. – 2015. – №3. – С.31-61.
2. Шаюк О. Толерантність і справедливість як морально-психологічні регулятиви суспільного життя / О. Шаюк, Н. Тимошук // Вітакультурний млин. – 2018. – Модуль 21. – С. 28-30.
3. Литвинова С. Толерантність як соціально-педагогічна проблема / С. Литвинова // Гуманізація навчально-виховного процесу. – 2010. – Вип. ЛІІ.– Ч. І. – С. 176-181.
4. Вишневська Л. Особливості формування толерантних відносин студентів у полікультурному середовищі вищого навчального закладу / Л. Вишневська // Гуманізація навчально-виховного процесу. – 2012. – Випуск LX. – С. 42-48.
5. Терещенко К.В. Толерантність педагогічних працівників в контексті розвитку організаційної культури закладів освіти / К.В. Терещенко // Проблеми сучасної психології : зб. наук. праць Державного вищого навчального закладу «Запорізький національний університет» та Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / за ред. С.Д. Максименка, Н.Ф. Шевченко, М.Г. Ткалич. – Запоріжжя : ЗНУ, 2014. – № 1(5). – С. 104-110.
6. Аршава І.Ф. Суб'єктивне благополуччя і його індивідуально-психологічні та особистісні кореляти / І.Ф. Аршава, Д.В. Носенко // Вісник ДНУ: Серія: Педагогіка і психологія. – 2012. – Вип. 18. – Т. 20. – № 9/1. – С. 3–10.
7. Клепікова О. В. Особистісне благополуччя як предмет теоретичного аналізу / О. В. Клепікова // Тези доповідей Міжнар. науково-практ. конф. «Сучасні наукові дослідження у психології та педагогіці» (15–16 травня 2020 року). Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2020. – С. 18-21.
8. Гуляєва О.В. До проблеми структурного аналізу поняття «психологічного благополуччя» / О.В. Гуляєва // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – Серія: Психологія. – 2016. – №59. – С. 15-20.
9. Санько К.О. Психологічне благополуччя як основа повноцінного та психологічно здорового функціонування особистості / К.О. Санько // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – Серія: Психологія. – №59. – 2016. – С. 42-45.
10. Яворська Л.М. Фактори становлення психологічного благополуччя особистості / Л.М. Яворська, Г.С. Філоненко // Наука і освіта. – 2014. – №12. – С. 212-220.
11. Белей О. Особливості професійного становлення особистості студента в сучасній вищій школі / О. Белей // Філософія, соціологія, психологія. – 2015. – Вип. 20. – № 1. – С. 49-55.
12. Жидецька С.В. Особливості професійного становлення особистості в процесі професійної підготовки / С.В. Жидецька, О.В. Землянська // Право і безпека. – 2015. – № 2 (57). – С. 202-207.
13. Сайт національного університету «Львівська політехніка» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://lpnu.ua/news/molod-i-tolerantnist-naskilky-terpymi-studenty-politekhniku>.

References:

1. Furman, A.V. & Shayuk, O.Ya. (2015). Tolerantnist iak predmet ontofenomenolohichnoho dyskursu [Tolerance as a subject of ontophenomenological discourse]. *Psychology and society*, 3, 31-61 [in Ukrainian].
2. Shayuk, O. & Tymoshchuk, N. (2018). Tolerantnist i spravedlyvist iak moralno-psykholohichni rehuliatyvy suspilnoho zhyttia [Tolerance and justice as moral and psychological regulations of social life]. *Vitakulturnyi mlyn*. 21, 28-30 [in Ukrainian].

3. Litvynova, S. (2010). Tolerantnist iak sotsialno-pedahohichna problema [Tolerance as a socio-pedagogical problem]. *Humanization of the educational process, LII, I*, 176-181 [in Ukrainian].
4. Vyshnevskaya, L. (2012). Osoblyvosti formuvannia tolerantnykh vidnosyn studentiv u polikulturnomu seredovyschi vyshchoho navchalnoho zakladu [Peculiarities of the formation of tolerant relations of students in a multicultural environment of a higher educational institution]. *Humanization of the educational process, LX*, 42-48 [in Ukrainian].
5. Tereshchenko, K.V. (2014). Tolerantnist pedahohichnykh pratsivnykiv v konteksti rozvytku orhanizatsiinoi kultury zakladiv osvity [Tolerance of pedagogical workers in the context of the development of organizational culture of educational institutions]. *Problems of modern psychology: coll. of science works of the State Higher Educational Institution "Zaporizhsky National University" and the Institute of Psychology named after H.S. Kostyuk of the National Academy of Sciences of Ukraine / edited by S.D. Maksimenko, N.F. Shevchenko, M.G. Weaver. Zaporizhzhia: ZNU, I(5)*, 104-110 [in Ukrainian].
6. Arshava, I.F. & Nosenko, D.V. (2012). Subiektyvne blahopoluchchia i ioho individualno-psykholohichni ta osobystisni koreliaty [Subjective well-being and its individual psychological and personal correlates]. *Bulletin of DNU: Series: Pedagogy and psychology, 18, 20, 9/1*. 3–10 [in Ukrainian].
7. Klepikova, O.V. (2020). Osobystisne blahopoluchchia iak predmet teoretychnoho analizu [Personal well-being as a subject of theoretical analysis]. Theses of reports Interna. scientific and practical conf. "Modern scientific research in psychology and pedagogy" (pp. 18-21.). Odesa: NGO "Southern Foundation of Pedagogy" [in Ukrainian].
8. Gulyaeva, O.V. (2016). Do problemy strukturnoho analizu poniattia «psykholohichnoho blahopoluchchia» [To the problem of structural analysis of the concept of "psychological well-being"]. *Herald of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series: Psychology, 59*, 15-20 [in Ukrainian].
9. Sanko, K.O. (2016). Psykholohichne blahopoluchchia iak osnova povnotsinnoho ta psykholohichno zdorovoho funktsionuvannia osobystosti [Psychological well-being as the basis of full-fledged and psychologically healthy personality functioning]. *Bulletin of the Kharkiv National University named after V. N. Karazin, Series: Psychology, 59*, 42-45 [in Ukrainian].
10. Yavorska, L.M. & Filonenko, G.S. (2014). Faktory stanovlennia psykholohichnoho blahopoluchchia osobystosti [Factors in the formation of psychological well-being of an individual]. *Science and education, 12*, 212-220 [in Ukrainian].
11. Beley, O. (2015). Osoblyvosti profesiinoho stanovlennia osobystosti studenta v suchasnii vyshchii shkoli [Peculiarities of the professional development of a student's personality in modern higher education]. *Philosophy, sociology, psychology, 20, 1*, 49-55 [in Ukrainian].
12. Zhydetska, S.V. & Zemlyanska, O.V. (2015). Osoblyvosti profesiinoho stanovlennia osobystosti v protsesi profesiinoi pidhotovky [Peculiarities of professional development of personality in the process of professional training]. *Law and security, 2 (57)*, 202-207 [in Ukrainian].
13. Sait natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhniky» [Site of the Lviv Polytechnic National University]. Retrieved from <https://lpnu.ua/news/molod-i-tolerantnist-naskilky-terpymy-studenty-politekhniky> [in Ukrainian].